

PREVENCE ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLE

Označení směrnice:	Vnitřní směrnice školy – Prevence šikanování ve škole – prováděcí materiál ke Školnímu řádu (pro OA)
Zpracoval:	Mgr. Jaroslav Tměj – školní metodik prevence
Kontrolovala:	Mgr. Renata Čermáková – zástupkyně ředitele školy
Platnost:	od 30. září 2013
Závaznost:	pro všechny pracovníky školy, pro všechny žáky školy a jejich zákonné zástupce
Datum vydání:	25. září 2013
Vydává:	Mgr. Václav Pavelka – ředitel školy
Datum schválení:	30. září 2013
Počet stran:	15
Přílohy:	3

Obsah vnitřní směrnice školy

Obecná ustanovení	2
Charakteristika šikanování	2
Projevy šikanování	3
Odpovědnost školy	5
Škola v prevenci šikanování.....	6
Program proti šikanování	7
Postupy řešení šikanování	8
Výchovná opatření	13
Spolupráce s rodiči	14
Spolupráce se specializovanými institucemi	14
Závěrečná ustanovení	15

ZÁŘÍ 2013

Obecná ustanovení

Na základě ustanovení zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění, vydávám jako statutární orgán školy tuto směrnici. Směrnice je součástí Školního řádu. Směrnice vychází z metodického pokynu MŠMT č. j. 22294/2013-1 „**Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení**“.

Legislativní podklady pro řešení dané problematiky:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (metodický pokyn MŠMT č. j. 22294/2013-1)
- Školní řád (vnitřní směrnice školy pro obchodní akademii v aktuálním znění)
- Klasifikační řád (pravidla hodnocení výsledků vzdělávání žáků) – prováděcí materiál ke Školnímu řádu (vnitřní směrnice školy pro obchodní akademii v aktuálním znění)

Čl. 1

Charakteristika šikanování

- 1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.
- 2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2

Projevy šikanování

- 1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:
  - Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
  - Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
  - Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).
- 2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu.

Praktická diagnostická pomůcka a vysvětlení některých pojmů (vymezení pojmů):

Pro praktické rozlišení vnějších projevů šikanování je užitečná trojdimenzionální „mapa“, podle které lze agresí členit na:

1. **přímou a nepřímou,**
2. **fyzickou a verbální,**
3. **aktivní a pasivní.**

Kombinací těchto tří dimenzí vznikne **osm druhů šikanování** (viz následující tabulka). Díky této citlivé klasifikaci lze dobře postihnout odlišnosti u různých typů šikanování, například mezi dívkami a mezi chlapci, u týrání tělesně postižených dětí v běžné škole apod.

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické aktivní přímé	Útočníci oběť větší, škrtí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů.)
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Vymezení pojmů:

1. Šikana – šikanování:

Opakované ubližování. Trýzněná osoba trpí často celé měsíce, nebo dokonce celá léta. Když však jde o zvláště kruté ublížení, označíme za šikanu i jednotlivou událost, která se zatím neopakovala. Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro svoji fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti nebo proto, že agresori útočí ve skupině – jde tedy o asymetrickou agresí (šikana je zvláštní případ agrese).

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašit jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství apod.

2. Šikana ve školách:

- pro označení šikany mezi žáky na školách bývá užíván pojem **bullying** (tento pojem zahrnuje nadávky, výprask, posměch, pomluvy, hrozby, okrádání i obtěžování, včetně sexuálního, vyobcování z kolektivu),
- v podmínkách škol je však více než v jiných prostředích nutná nejen systematická a citlivě koncipovaná prevence, či v konkrétních identifikovaných případech i léčba, ale v tomto prostředí daleko více než jinde vystupuje do popředí nutnost spolupráce více partnerů – rodičů, pedagogů, vychovatelů, místní komunity a odborníků zabývajících se poradenstvím a terapií jednotlivců i skupin.

3. Šikana v rodinách:

- šikanování a týrání spolu velmi úzce souvisejí – v rodinách se většinou užívá spíše pojem týrání,
- odborníci i občanská sdružení se velmi intenzivně v poslední době zabývají touto tematikou, převážně ve vztahu k syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN),
- týrání se týká jak vztahů mezi rodiči a dětmi, tak i vztahů mezi sourozenci, týrat může i partner svého partnera (syndrom PAS – syndrom zavrženého rodiče a domácí násilí – syndrom týrané a zneužívané ženy),
- zdravé a citlivé rodinné prostředí je schopné nejen ochránit samo sebe před patologickým vývojem, ale je schopné chránit své členy a případně jim i pomoci v situaci, kdy jsou vystaveni šikaně ve vnějším prostředí rodiny.

4. Šikana jako proces:

Z hlediska vztahů lze popsat genezi šikany od prvotních příznaků až po vyvrcholení patologických procesů takto:

- I. fáze – ostrakizace (pošťuchování, pošklebování, vyčlenění z kolektivu),
- II. fáze – zvýšení intenzity manipulace, výskyt fyzické agrese (agresor bere tyto činnosti jako ventil, zábavu nebo uspokojování svých potřeb),
- III. fáze – kumulace agresorů – vytvoření centra (jádra) a vlastního specifického systému organizace,
- IV. fáze – hostitelská skupina akceptuje parazitní systém (většina přijímá normy agresorů, oběť svou roli bere jako nutnou),
- V. fáze – parazitní systém prorůstá z hostitelské skupiny do celé organizace (totalita nebo-li dokonalá šikana).

První a druhá fáze jsou svou povahou spíše difúzní – zde může skupina sama zastavit vlastními silami rozvoj onemocnění.

Třetí a další fáze představují období, ve kterém se tvoří systém (vzniká novotvar v těle organizace) – skupina i organizace potřebuje odbornou pomoc – diagnostiku a léčbu.

5. Viktimizace [z angl. *victim* = oběť] – znamená, že jedinec nebo skupina z někoho „vytvoří“ oběť; je proces přeměny potenciální oběti v oběť faktickou

primární (prvotní) viktimizace	sekundární (druhotná) viktimizace
způsobená vlastním trestným činem	způsobená činností po zjištění trestného činu
příčinou je chování pachatele a jeho konkrétní čin	příčinou je chování orgánů činných v trestním řízení, policejních orgánů, ale i dalších orgánů státní správy, pedagogů, rodičů aj.
Každé zneužitě dítě je v první řadě obětí kriminálního jednání, a proto si zaslouhuje zvláštní a citlivý přístup!	

Sekundární (druhotnou) viktimizaci může způsobit:

- netaktní, necitlivý a lhostejný přístup k oběti (neochota pozorně naslouchat, rozptylovat možné obavy, pomoci při reprodukci zažitého),
- nevhodné mentorování s poukazováním na jakési zavinění oběti, na její podíl na spáchání skutku, na ostudu, která tím vznikla oběti, rodině, na důsledky trestního stíhání pachatele (člena rodiny),
- opakované a dlouhotrvající výslechy,
- zjevná nedůvěra k výpovědi dítěte či obava dítěte, že mu stejně nikdo nebude věřit konfrontace oběti s obviněným.

Nejhorší, co může dítě jako oběť po trestném činu potkat, je navození pocitu opuštěnosti, izolace, samoty a pocitu ztráty lásky ze strany svých nejbližších.

Čl. 3

Odpovědnost školy

- 1) Škola má jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
- 2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 175), omezování osobní svobody (§ 171), zbavení osobní svobody (§ 170), útisku (§ 177), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146, 146a), vraždy (§ 140), loupeže (§ 173), krádeže (§ 205), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 352), poškozování cizí věci (§ 228), znásilnění (§ 185), kuplířství (§ 189), pohlavního zneužití (§ 187) apod. + nebezpečné vyhrožování (§353), nebezpečné pronásledování (§ 354), mučení a jiného nelidského a krutého zacházení (§ 149). Dále trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně, např.

– stalking (§ 354), účast na sebevraždě (§ 144), porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182), porušení tajemství listin a jiných dokumentů (§ 183) a pomluva (§ 184).

- 3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§ 367). V úvahu přicházejí i další trestné činy, jako např. nadřizování (§ 366) či schvalování trestného činu (§ 365), v krajním případě i podněcování (§ 364). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4

Škola v prevenci šikanování

- 1) Základem prevence šikanování a násilí ve škole je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Škola při efektivní realizaci prevence šikanování usiluje o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:
- podporuje solidaritu a toleranci,
  - podporuje vědomí sounáležitosti,
  - posiluje a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy,
  - uplatňuje spolupráci mezi žáky a rozvíjí jejich vzájemný respekt,
  - rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.
- 2) Ředitel školy zodpovídá za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, dokument MŠMT (č. j.: 21291/2010-28) součástí Minimálního preventivního programu školy.
- Ředitel zejména:
- Zajišťuje vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
  - Zajišťuje v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole o přestávkách a na akcích organizovaných školou mimo budovy školy. Především pak v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet (například šatny žáků).
  - Zajišťuje v pravidelných intervalech (nejčastěji na začátku každého pololetí školního roku), aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.
  - Zajišťuje pravidelné doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování.

- 3) Na Obchodní akademii T.G.M. Kostelec nad Orlicí funkci výchovné a kariérové poradkyně zastává Mgr. Zuzana Martincová, školním metodikem prevence je Mgr. Jaroslav Tměj. Veškeré služby poskytuje zdarma pro všechny žáky obchodní akademie a jejich zákonné zástupce, pedagogické a nepedagogické pracovníky školy.
- 4) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce.
- 5) Ve školním řádu a v dalších vnitřních normách z něho vycházejících jsou jasně stanovena pravidla chování žáků včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

- 1) Škola postupně vytváří vlastní Program proti šikanování, který je spolu s Minimálním preventivním programem hlavním dokumentem v oblasti prevence.
- 2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školní metodičky prevence. Ta podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.
- 3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Akcent klademe na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně se snažíme vždy stanovit smysluplnou a vyváženou strukturu programu.
- 4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde.

Škola zvládne řešení vlastními silami:	Škola potřebuje pomoc zvenčí:
ředitel školy – řídí celý proces vyšetřování (vždy určí konkrétní postup a kompetence)	ředitel školy – řídí celý proces vyšetřování a kontaktuje specializované instituce a policii
zástupkyně ředitele školy – členka vyšetřovacího týmu	zástupkyně ředitele školy – členka vyšetřovacího týmu
výchovná poradkyně – připravuje strategie a konkrétní postupy po dohodě s ředitelem	externí etopedka a odbornice na řešení šikany – spolupracuje s ředitelem školy
školní metodička prevence – členka vyšetřovacího týmu	výchovná poradkyně – členka vyšetřovacího týmu
třídní učitel – plní úkoly zadané ředitelem	třídní učitel – plní úkoly zadané ředitelem
učitelé vyučující v dané třídě – plní dílčí úkoly zadané ředitelem školy	další odborníci z praxe – podle pokynů ředitele školy

S krizovým plánem budou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci, studenti a jejich zákonní zástupci, všichni pedagogičtí a nepedagogičtí pracovníci školy.

Veškeré řízení celého procesu je pouze v kompetenci ředitele školy. Ostatní pracovníci školy mají oznamovací povinnost.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

Východiska k problematice šikany a šikanování:

1) Je nutné se pokusit odlišit šikanu jako jev – událost a šikanu jako proces. Šikanu je třeba vnímat jako komplexní proces – jako onemocnění vztahů mezi lidmi, jako rakovinové bujení ve skupině, situaci, kdy selhává imunitní systém organismu skupiny a infekce propukne plnou silou.

Vyřešením jednoho případu šikany (jedné události) není odstraněn celý proces šikanování.

2) Je třeba mít stále na paměti, že vždy existuje možnost vzniku šikany. Všechny vztahy mezi lidmi jsou potenciálně šikanogenní, tedy jinak – vždy existuje možnost vzniku infekce šikany.

V každém zařízení (organizaci) existuje potenciálně možnost šikany a šikanování. Být pozorný i vůči nepatrným náznakům násilí mezi dětmi a nebrat je na lehkou váhu.

3) O celé řadě námětů z oblasti šikany lze a je potřebné vést v naší společnosti diskusi. Akcent je třeba klást na přežívající předsudky a mýty o šikaně a na další důležité související problémy.

Školní prostředí a výchovně-vzdělávací proces je ideálním prostředkem k vedení těchto diskusí. Naslouchat žákům, a to i když přímo učitelé nesdělují, že se staly oběťmi šikany. Dovolit žákům svobodně vyjadřovat jejich názory a přímo je tomu učít.

4) Problematiku šikany lze obohatit o témata rituálů, ritualizace a iniciace u zdravých vztahů a vztahů patologicky se vyvíjejících. Obecně je rituál vnímán jako zvyklost; soubor zvyklostí a předpisů pro výkon specificky zaměřených úkonů. Pojem iniciace je obecně užíván ve smyslu zasvěcení do procesu, tajemství nebo přijetí do specifického sdružení. Oba pojmy nacházíme v celé řadě vědeckých disciplín.

Šikanu a šikanování je vhodné zařazovat do širších souvislostí a nahlížet na tyto problémy z různých možných úhlů a pohledů.

5) Důležité je třeba si uvědomit, že pod rouškou zdánlivého klidu a dobrých vztahů (rodina, škola, pracoviště apod.) se vedou mikroskopické, chronické války a provádějí se zločiny, zákeřnější tím, že probíhají léta, plíživě, skrytě, nenápadně, aniž zjevně materiálně či fyzicky poškozují. Paradoxně se tak někdy děje pod kamufláží sympatie, intenzivního „pečujícího“ zájmu o druhou osobu.

Vyrovnané, klidné a bezproblémové mezilidské vztahy je třeba vždy vnímat relativně a velice citlivě. Všimnout si dění ve skupině.

6) Vymezení aktérů šikany – oběť šikany (šikanovaný) a agresor (aktér šikany, šikanující):
oběť šikany (ten, kdo je šikanovaný) je žák, který je delší dobu objektem agrese jiných. Je terčem fyzických útoků, posmívání a zesměšňování (za oběť neoznačujeme žáka, jenž se do takového nežádoucího postavení dostal jen náhodně a dočasně). Obětí šikany bývá zpravidla žák, který se nenaučil být dostatečně asertivní na to, aby se dokázal sám ochránit. Obecně lze konstatovat, že i oběť šikany se dá vytipovat: ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti „umetá cestička“, a kdy jej většinou matka svou péčí svazuje. Obětí se ale může stát za určitých okolností každý, třeba jen tím, že se nějak odlišuje.

Zdá se, že existují dva typy obětí šikany:

1. typ – žák je pasivní, úzkostný a nejistý. Není na něm nic, co by zjevně provokovalo útoky, agresí není schopen se bránit.
2. typ – oběť je provokující, dráždí jiné žáky a posmívá se jim. Když se na ni zaútočí, brání se.

Charakteristika obětí:

- bývají úzkostné, citlivé a tiché,
- ve škole mívají jen málo dobrých kamarádů, někdy se nepřátelí s nikým,
- zdá se, že určitým způsobem signalizují svému okolí nejistotu a neschopnost bránit se proti útokům a urážkám,
- na ostatní obvykle působí dojmem citově labilních a fyzicky slabých jedinců, často si na něco stěžují a snaží se získat pozornost dospělých i vrstevníků,
- může jít také o žáky nadměrně ochraňované rodiči a učiteli (taková přehnaná péče působí nedostatečný rozvoj schopností vyrovnávat se s obtížnějšími situacemi).

Šikanovaným se může stát kdokoliv z nás. Metodologicky odlišujeme dva typy obětí – provokativní a pasivní. Rizikovitost napadení zvyšuje odlišnost jedince (handicap), tělesná slabost a neobratnost při fyzickém střetnutí a někdy i sociální slabost rodiny. Často se obětí šikany stávají osobnosti méně přizpůsobivé, takové, u nichž je přítomna tendence k samotářství, bývají jí však i lidé, kteří mají potíže v navazování kontaktů s druhými lidmi. U obětí šikany bývají rovněž tendence vyhýbat se soupeření, agresí, násilí, včetně sportů. Obětí může být jak jedinec, tak i skupina. Je nutné nespolehat na to, že si žák vždy dokáže s násilím vrstevníků vůči sobě poradit. Učit žáky konstruktivnímu řešení konfliktů (asertivnímu chování). Nesnižovat sebeúctu žáků.

agresor – aktér šikany (ten, kdo šikanuje; šikanující) je takový žák, který poměrně často někoho týrá nebo obtěžuje, a to buď fyzicky, nebo slovně. Agresory bývají nejčastěji chlapci, ovšem výjimkou nejsou ani dívky. Útočníkem (agresorem) je jedinec, pro něhož je charakteristické, že je extrémně egoistický, není schopný vidět utrpení druhého, má pocit, že je všechno zábava. Strach v očích oběti, kterou má ve své moci, je pro něho vzrušující. Je to slast, kterou potřebuje opakovat a postupně i zvyšovat (je to podobné jako s drogovou závislostí).

Tři základní typy agresorů:

1. typ – primitivní, brutální, na první pohled „grázlík“, který druhé zastrašuje, i jeho rodiče jsou spíš lidé s násilnými sklony.
2. typ – velmi slušný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Na první pohled nic nenasvědčuje tomu, že by nebyl v pořádku, oběť trápí většinou někde stranou (třeba na WC), aby ho druzí neviděli. Rodiče často pracují na vnitru nebo v armádě.
3. typ – žák je oblíbený, vlivný, s dobrým prospěchem, s výborným sociálním chováním. Umí si získat učitele, je zábavný, rád pořádá „představení“ s obětí a občas k tomu má i „své lidi“. V rodině není na první pohled znát patologie, rodiče ho mají rádi, „pouze“ jsou hodně zaměřeni materiálně a konzumně, v rodině chybí duchovní a morální rozměr.

Šikanující si neuvědomuje, že způsobuje druhému utrpení. Pokud si to uvědomuje, zdůvodňuje své jednání tradicí, normou ve skupině, svými minulými zážitky, rituály – zasvěcením, osvědčením k činnostem, přijetím do vyššího společenství. Agresor

často jedná na základě vztahu „ztráta – zisk“ (šikana jako nástroj nastolení rovnováhy: ztratil jsem ⇔ mám právo získat). Často bývají u agresora přítomné tyto příznaky: pocit moci nad druhým jedincem, potřeba ovládat, bezohledně se prosazovat, sklony k ponižování, trápení, sociální a emocionální necitlivost a nezralost, osobnostní nezralost a specifická osobnostní struktura z hlediska vývoje osobnosti – lze přepokládat narcistické tendence – zamilovanost do sebe, nekritický sebeobdiv, rovněž pocity méněcennosti apod. V anamnéze lze přepokládat citové strádání v dětství a chyby ve výchově. Motivem chování bývá nejčastěji vnitřní konflikt, případně vlastní traumatizující zkušenost s násilím mezi lidmi, ale také krutost, radost z ubližování druhým, morální slepota. Rovněž se uplatňuje nuda a zvědavost, vzrušení (včetně sexuálního) a touha po silných zážitcích.

- 7) Vymezení některých dalších příčin a podmínek zvyšujících pravděpodobnost rozvoje šikany:
- osobnostní charakteristiky protagonistů šikany (typy iniciátorů a obětí),
  - prostředí – instituce, sociální skupina (včetně kultury, norem), vztažné skupiny,
  - nedostatky v organizaci a řízení či vedení skupiny, společenství,
  - deformace představ členů skupiny o naplnění rolí,
  - osobnost vedoucího skupiny, styl vedení,
  - společnost,
  - rodina.

Je nutné chápat celou problematiku multifaktoriálně.

- 8) Lidé, kteří za výskyt šikany ve škole i na pracovištích odpovídají, často šikanu bagatelizují nebo přímo popírají, včetně rodičů šikanujících jedinců.

Vyvarovat se bagatelizování šikany a vždy si uvědomovat plnou zodpovědnost za daný stav.

Důležité poznámky:

- Žák, který je obětí násilí, se s vyšší pravděpodobností stává pachatelem násilí v dospívání a v dospělosti.
- Zjišťuje se, že mezi drogově závislými dospívajícími jedinci je vysoký podíl těch, kdo byli v dětství zneužíváni nebo zanedbáváni.

Posttraumatická stresová porucha (PTSD) je vážné, někdy přechodné, jindy celoživotní onemocnění, které je důsledkem těžké, význačně stresující, někdy jednorázové, jindy spíše dlouhodobé, opakované stresující události, například těžké šikany nebo přírodní katastrofy apod.

První pomoc školy a pedagogů ve světě šikany:

1) Překážky a chyby při vyšetřování:

- Již v počátečních stádiích onemocnění skupiny šikanováním je velmi neefektivní, když se pedagog ptá nahodilých žáků, co se stalo a jak to bylo. Jednou z největších chyb je, když učitel začne svoje podezření na šikanu vyšetřovat ve třídě a vypytlává se jednotlivých žáků před ostatními spolužáky.
- Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace.
- Agresori často úporně a vynalézavě lžou, používají falešných svědků a nutí oběti ke lhaní či odvolání výpovědi.
- Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“.
- Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu.

- Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování.
- Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování.

2) **Východisko vyšetřování:**

- Pedagog musí být připraven na to, že změní tak trochu profesi a stane se laickým kriminalistou a psychoterapeutem. Měl by postupovat podle vyšetřovací strategie a taktiky. Navíc by měl poskytovat ochranu a emoční podporu oběti, která se často nachází v krajní nouzi.
- Pedagog musí počítat s tím, že se bude muset citově a časově angažovat.
- Školní řád musí být propracován tak, aby poskytoval dostatečnou legislativní pomoc při řešení šikanování.
- Minimální preventivní program školy musí být funkčně zpracovaný tak, aby zajišťoval dostatečnou prevenci v dané oblasti.

3) **Pádne důvody k vyšetřování:**

- Přímé alarmující signály – se nemohou ponechat pouze náhodě tak jako doposud. Je zapotřebí je záměrně a systematicky vyhledávat, nejlépe prostřednictvím anonymních dotazníků. Dále je dobré vyvěsit informační letáky pro oběti, kde se mohou dozvědět, co mají dělat a kde mají hledat pomoc.
- Nepřímé varující signály – jsou stejně důležité, ale jsou málo zjevné.

4) **Odhadnutí závažnosti onemocnění:**

- Počáteční onemocnění – první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce (normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou), situaci můžeme zvládnout sami ve škole.
- Pokročilé onemocnění – čtvrtý a pátý stupeň vývojové destrukce (normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině byly přijaty většinou, či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny). Je nutné zajistit ochranu obětem, nedělat zásadní kroky vyšetřování a využít možnosti spolupráce s některým z odborných pracovišť.

5) **Strategie vyšetřování:**

- vnější a lokální typ strategie
- vnitřní a globální typ strategie

Typy strategií	
A. Vzhledem k úrovni cílů:	B. Podle rozsahu vyšetřování:
strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky	strategie globální (speciální sociometrické šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků)
strategie postižení vnitřního vývoje – konstelace postojů k šikanování	strategie lokální (díleč specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků)

6) **Schéma strategie vyšetřování:**

- strategií první pomoci je strategie lokální a vnější (časově je nejméně náročná a je použitelná v rámci tradiční pedagogické činnosti)
- vlastní strategie zahrnuje pět kroků:
  1. Rozhovor s informátory a oběťmi.
  2. Nalezení vhodných svědků.
  3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace obětí a agresorů!).
  4. Zajištění ochrany obětem.
  5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

7) **Praktický postup – musíme nalézt odpovědi na následující otázky:**

- Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?

- Kdo je obětí i agresorem, popřípadě kolik je těchto „obojetných“ žáků?
- Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník šikanování?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětím?
- K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
- Jak dlouho šikanování trvalo?

Výpovědi k jednotlivým otázkám je nutné důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu. Musíme mít jistotu, jak šikanování konkrétně probíhalo.

Nejdůležitější je vypracování přehledu hlavních typů agresorů (iniciátorů, aktivních účastníků a agresorů, kteří jsou současně obětí), u jejich jmen si poznamenejme přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali.

8) Volba taktiky:

- Pokročilé šikany – vyšetřování vyžaduje vysoce odborné a psychologicky „tvrdé“ postupy, protože organizovaný odpor proti rozkrytí bývá mimořádně silný. Zde je vhodné úzce spolupracovat s odborníkem, popř. celý proces vyšetřování přenechat odbornému pracovišti.
- Počáteční šikany – vyšetřování není závislé na speciálních metodách a není nutná psychologická „tvrdost“. Metody taktiky mají charakter překvapení a skrytosti. Snahou je, abychom vyšetřovaného zaskočili a on nebyl připraven, toho dosáhneme:
  1. nalezením vhodných svědků: žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní, nebo ji alespoň neodmítají a žáci nezávislí na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování,
  2. odděleným vyšetřováním svědků a agresorů: zahřívací předkolo (navodit moment překvapení, šokovat, vyšetřovaného zaskočit), monolog (svědek nebo obviněný agresor musí pokud možno souvisle vypovídat, co se ve třídě dělo), dialog (kladení otázek vyšetřovanému žákovi a jeho odpovědi na ně) a konfrontace (mezi svědky nebo i mezi agresory).

9) Náprava:

- Jakmile je vyšetřování šikany dokončeno a víme, co jsme potřebovali vědět, přistoupíme k nápravě.
- Vyšetřování, byť úspěšné, samo o sobě nemá zásadnější vliv na změnu situace.
- Pro první pomoc lze použít dvě zásadně odlišné metody:
  1. metoda vnějšího nátlaku
  2. metoda usmíření

10) Metoda vnějšího nátlaku:

- Vnější nátlak neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi hojně využívána.
- Pro potřebu pomoci při šikanování je metoda mírně upravená – zahrnuje následující tři součásti:
  1. individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči – posloupnost vedení jednání:
    - A. Seznámení rodičů s problémem
    - B. Postupné vyjádření všech pedagogů
    - C. Vyjádření žáka
    - D. Vyjádření rodičů
    - E. Rozhodování komise za zavřenými dveřmi
    - F. Seznámení rodičů a žáka se závěrem komise

Výchovná komise, respektive škola má k dispozici pro potrestání agresorů běžná, ale i mimořádná opatření – např.: výchovná opatření, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia, krátkodobý dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu nebo ve středisku

výchovné péče, umístění do diagnostického ústavu na předběžné opatření a následné nařízení ústavní výchovy.

2. oznámení o potrestání agresorů před celou třídou

3. ochrana oběti – různé způsoby:

setkávání pedagoga s loajálními informátory, stanovení ochránců oběti – ze třídy nebo z vyšších ročníků, intenzivní sledování situace včetně docházky oběti, zprostředkování péče v odborném zařízení a udržování kontaktu s jeho pracovníkem, vytvoření „horké linky“ s rodiči.

11) Metoda usmíření:

- Od předešlé metody se nápadně liší – místo donucení k vnější poslušnosti se tu sleduje vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory.
- Je zde akcentováno řešení problému, tedy rozmrznutí agresivního postoje, domluva a usmíření mezi aktéry šikanování. Trestání se zde nekoná. Místo toho nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře.

12) První pomoc rodičů:

- Šikanovaní žáci se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Problémem však je, že si velmi často samy o ni nedokážou říct.
- Je důležité, aby rodiče nepřehlédli podezřelé projevy.
- Alternativní postup rodičů:
  - A. Poskytněte dítěti maximální oporu
  - B. Oba rodiče ať navštíví ředitele školy a třídního učitele
  - C. Podle situace ve škole, ale i dalších okolností můžete uvažovat o dalších opatřeních (navázat kontakt s odborníkem, využít linky důvěry, oznámit situaci na policii, kontaktovat se s orgány školy – školskou radou)

O všech postupech a celém vyšetřování se pořizují podrobné a přesné zápisy podle pokynů ředitele školy.

Čl. 7

Výchovná opatření

- 1) Škola bude dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkuje péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů. Rozhodující roli z hlediska poradenství bude mít v této oblasti školní psycholožka (externí spolupracovnice v rámci Školního poradenského pracoviště školy).
- 2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující **běžná výchovná opatření**:
  - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy, podmíněné vyloučení ze studia a vyloučení ze studia na střední škole.
  - Snížení známky z chování.
  - Projednání před členy výchovné komise a uložení opatření komise.
  - Projednání před ředitelem školy a uložení opatření ředitele.
  - Převedení do jiné třídy.
- 3) Pro nápravu situace ve skupině bude škola pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina). V této oblasti bude využito odborníků z praxe (externí spolupracovníci školy).
- 4) **V mimořádných případech** škola využije další opatření:
  - Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění žáka do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.

- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany žáka k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- 5) O všech opatřeních se pořizují podrobné a přesné zápisy podle pokynů ředitele školy.

Podrobněji tato problematika je uvedena ve školním řádu školy.

Čl. 8

Spolupráce s rodiči

Rodiče žáků školy je nutné předem informovat o tom, co dělat v případě, když se dozvedí o šikanování (v rámci prevence jsou seznámeni s postupem a metodikou školy).

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování vždy spolupracuje vedení školy, výchovná poradkyně, školní metodička prevence a další pedagogičtí pracovníci školy jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací.

O všech jednáních se pořizují podrobné a přesné zápisy podle pokynů ředitele školy nebo výchovné poradkyně.

Čl. 9

Spolupráce se specializovanými institucemi

- 1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení vedení školy, výchovná poradkyně a školní metodička prevence spolupracuje s dalšími institucemi a orgány. Zejména:
  - v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče a speciálně pedagogickými centry,
  - v resortu zdravotnictví – s pediatrií a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
  - v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
  - případně se zařízeními specializujícími se na prevenci a řešení šikany.
- 2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
- 3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.
- 4) Vedení školy a výchovná poradkyně zpracovávají a pravidelně aktualizují databázi specializovaných institucí ve spádové oblasti školy. Ředitel školy rovněž využívá široké báze externích specialistů v rámci ČR.

Čl.10

Závěrečná ustanovení

1. Jeden výtisk této směrnice je trvale uložen ve sborovně, na místě trvale přístupném všem zaměstnancům školy.
2. Norma bude rovněž umístěná na intranetu OA T.G.M. Kostelec nad Orlicí.
3. Norma bude umístěná i na www stránkách školy.
4. Kontrolou provádění ustanovení této směrnice je statutárním orgánem školy pověřen Mgr. Jaroslav Tměj (školní metodik prevence).
5. Směrnice nabývá účinnosti dne: 30. září 2013.

Kostelec nad Orlicí, 30. září 2013

Mgr. Václav Pavelka
ředitel školy